

Форми і методи введення в суспільний обіг наукових знань інформаційно-аналітичними структурами бібліотек

У роботі розглядаються окремі форми і методи роботи інформаційно-аналітичних структур бшліотек, етапи створення баз даних, що сприяють введенню в суспільний обіг нових наукових знань.

У практичній діяльності науковців, спеціалістів сфери економіки, політики, різних категорій чиновників, представників владних структур дедалі більшої гостроти набувають проблеми пошуку в загальному потоці необхідної саме для них інформації, обробки великих інформаційних масивів. При цьому опрацювання великих інформаційних масивів забезпечує високу точність, безпомилковість пошуку.

Із 80-х років ХХ ст. обсяг знань у суспільстві збільшується удвічі кожні два роки, причому з прискоренням. У соціальній сфері ця тенденція проявляється в тому, що в найбільш розвинутих країнах світу взято курс на перехід найближчим часом від теперішнього індустріального суспільства до постіндустріального (інформаційного).

«Ера інформаційного суспільства» – прискорення темпу життя, зростання кількості комунікативних зв'язків, урбанізація і бурхливий розвиток науково-технічного прогресу. Саме ці чинники визначають необхідність переходу до нової стратегії розвитку на основі знань та високоефективних інформаційних технологій, які невблаганно вторгаються в усі сфери діяльності людства. Зосередження уваги на сфері інформаційних технологій потребує реалізації концепції «чотирьох і» (інформатизація, індивідуалізація, інтеграція та інтелектуалізація).

Головною проблемою країн, що розвиваються, стає так званий «цифровий розрив» або інформаційна нерівність – розрив у можливостях та способі життя між державами, що будують інформаційне суспільство, та рештою держав. У суспільстві, заснованому на знаннях, їх обсяг не є метою освіти. Сьогодні мета освіти – навчити людей створювати нові знання й опанувати технології та способи, що дають можливість це зробити.

Сучасні тенденції розвитку ставлять нові вимоги перед людиною, а значить і перед освітою, зокрема її змістом, що відіграє вирішальну

роль у становленні кожної особистості. Зміна ідей, знань, технологій відбувається швидше, ніж зміна людського покоління. Постійно з'являються нові знання, без використання яких фахівець не буде ефективним. Людина XXI ст. – це людина, яка постійно вчиться. Людство рухається до нової якості суспільного розвитку – суспільства знань. «Проблему накопичення і введення в загальний обіг наукових баз знань найкраще можна вирішити на основі бібліотек, – зазначив академік НАНУ, генеральний директор НБУВ О. С. Онищенко. – Не можна створити інформаційну мережу без інформаційної бази, без знань, накопичених у бібліотеках. Нині відбувається прискорене оновлення науково-технічних знань, у зв'язку з чим потрібні спеціалісти, які здатні творчо використовувати науковий потенціал у різних галузях. Сьогодні до 75% вітчизняного наукового потенціалу використовується для підтримки вже досягнутого науково-технічного рівня економіки, лише незначна частина орієнтована на цілі оновлення на сучасному рівні наукових знань. Українська наука зберегла ще певні можливості в плані наукового забезпечення інноваційного розвитку країни».

Саме в бібліотеках протягом останніх десятиріч спостерігалось найбільш помітне вдосконалення засобів управління інформацією, введення її в активний суспільний обіг.

Актуальність перетворення бібліотечних закладів з установ, які виконують винятково функцію «скарбниці знань», на наукові установи, які шляхом створення відповідних інформаційно-аналітичних підрозділів здатні надавати необхідну замовникам не лише інформаційну, а й аналітичну, прогностичну інноваційну та іншу продукцію. Тобто поступово бібліотеки, використовуючи власний значний науковий та інформаційний потенціал, мають перетворюватися на своєрідні «фабрики думок», не тільки обслуговуючи читачів, а й надаючи відповідні інформаційно-аналітичні послуги владним структурам, юридичним особам, науковцям, зацікавленим в отриманні відповідної інформації.

Інформаційно-аналітичні структури наукових бібліотек у процесі свого розвитку якраз і стали спеціалізованими структурами з вивчення інформації, її обробки й аналізу і сьогодні виконують роль посередника між масивами інформації та користувачами. Потреба в таких посередниках з розвитком суспільства стає дедалі актуальнішою і не лише для науки.

Наукова діяльність в Україні, як і в усіх інших, зазнає загальноцивілізаційного впливу і перебуває під дією відповідних конкурентних стимуляторів. При цьому одним з істотних факторів успішної діяльності у сфері

науки стає ефективність, дедалі більш відчутна регламентація наукових досліджень у часі. Відбір, аналіз інформації за темою досліджень – це завжди важлива складова наукової роботи, що забирає значну частину відведеного на неї часу.

Отже, закономірно є порушення питання про розвиток наукових досліджень в Україні, інтенсифікацію наукової діяльності, удосконалення її технологій і насамперед – в оперуванні інформацією. Ця робота, виходячи з об'єктивно існуючої нині ситуації, пов'язана з гострою необхідністю одержання практично негайних результатів: потребою в інформаційно-аналітичному забезпеченні процесу становлення нової держави, економічних змін у напрямі формування ринкової економіки, відповідного супроводу демократичних перетворень, нових умов функціонування нації, культури.

У цілісному раніше процесі наукових досліджень: відбір вихідної інформації в широкому розумінні, включаючи вихідні концепції, ідеї, методики, фактологічний матеріал, його структурування, адаптацію до найбільш продуктивного осмислення дослідниками – усе це за труднощістю, рівнем докладання інтелектуального ресурсу переросло поняття підготовчої, допоміжної роботи.

Перша з цих проблем пов'язана з необхідністю досягнення зростаючих обсягів інформації під особливим кутом зору – науковий аналіз, можливість використання як бази для наукових досліджень. Сам факт прискороного зростання цих обсягів вимагає адекватної реакції: оновлення, удосконалення методів обробки та аналізу інформації.

Більш тісне співробітництво наукових колективів з бібліотечними закладами сприятиме також підвищенню ефективності наукових досліджень у зв'язку з тим, що сучасні наукові дослідження в Україні ґрунтуються, як правило, на новій інформації.

Економіка інформаційного суспільства значною мірою орієнтована на виробництво продуктів інформаційної та інтелектуальної діяльності, пов'язаної з виробництвом нових видів інформації та знань, наданням їм форми, зручної для використання іншими людьми. Рівень інформатизації різних сфер громадського життя істотно впливатиме насамперед на науку, освіту, культуру та керування державою.

У роботі з електронною інформацією важливого значення в динамічному ритмі сучасності відіграє часовий фактор: великі обсяги суспільно значущої інформації виставляються на сайтах Інтернету на невеликий проміжок часу, а потім знімаються чи зникають у надрах баз даних і втрачаються для бібліотечних закладів. 12–14 жовтня 2004 р. у м. Київ Національною бібліотекою України імені В.І.Вернадського спільно

з Асоціацією бібліотек України і радою директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук – членів Міжнародної асоціації академій наук було проведено Міжнародну наукову конференцію «Бібліотеки та інформаційні центри в системі наукового супроводу суспільних реформ».

На конференції було розглянуто комплекс проблем, пов'язаних з участю бібліотек та інформаційних центрів у реалізації національної інформаційної політики. Констатувалося, що вітчизняні бібліотеки та інформаційні центри України є потужними складовими інформаційної інфраструктури держави, їх розвиток характеризується визначенням і впровадженням ефективних механізмів забезпечення науково-інформаційного супроводу політичних та соціально-економічних реформ.

З огляду на необхідність активізації участі бібліотечних установ та науково-інформаційних центрів у формуванні системи інформаційного супроводу суспільних реформ у країні, розвитку аналітичного та прогнозно-маркетингового напрямку діяльності бібліотечно-інформаційної сфери, конференція рекомендувала серед багатьох інших напрямів діяльності:

1. У напрямі наукового опрацювання інформаційних ресурсів: створити інтегровану довідково-пошукову систему розкриття змісту сукупних фондів вітчизняних наукових бібліотек і засобів навігації в глобальних інформаційних мережах, розповсюдження та популяризації відомостей про інформаційні ресурси країни; розвивати корпоративні форми аналітико-синтетичної обробки інформації, забезпечити повноту відображення в системі реферування вітчизняної наукової літератури відомостей щодо публікацій українських учених і фахівців.

2. У напрямі наукових досліджень і підвищення кваліфікації кадрів: розробити стратегію розвитку бібліотек та інших центрів документальних комунікацій України в глобальному електронному середовищі, напрямів формування єдиного науково-інформаційного простору держави; організувати систему безперервної освіти та підвищення кваліфікації науково-інформаційних і бібліотечних фахівців, розвивати новітні форми навчання (дистанційні, модульні тощо).

Неспроможність введення в обіг суттєвої частини генерованої інформації стосовно навколишнього світу і процесів, що відбуваються в українському суспільстві, обумовлює викривлене уявлення про дійсність, а за умови розвитку цієї тенденції – зростаючу неадекватну реакцію суспільства на навколишнє середовище. Тому величезного значення набуває діяльність інформаційно-аналітичних центрів, які працюють саме з великим обсягом інформації і виконують роль уведення в суспільний обіг наукових знань.

Інформаційно-аналітичні служби або центри називають нині «фабриками думок». «Фабрика думок» – організація, інститут, корпорація або група, що проводить дослідження у сферах соціальної та політичної стратегій, технологій чи озброєння. Зазвичай фінансується за рахунок держбюджету чи приватних клієнтів (Dictionary, 2000). За висловлюванням відомого фахівця з PR-технологій І. Дрора, «фабрики думок» – вогнища зростання, що створюються за рахунок застосування безперервного міждисциплінарного наукового мислення до глибинного вдосконалення процесу формування політики як головної сполучної ланки між владою і знанням.

«Фабрики думок» дають змогу долучитися до вирішення складних загальносуспільних проблем людям, яких з тих чи інших причин не влаштовує робота у традиційних державних, наукових чи політичних структурах, де вони не знаходять повного самовираження.

Розвиток сучасного державного управління, що базується на принципах демократії, закликав до поширення технологій організації «фабрик думок» перш за все в соціальній та економічній політиках і в політиці навколишнього середовища.

Розвиток сучасної наукової парадигми вплинув й на створення нових форм «фабрик думок», які якісно використовують повноцінну міждисциплінарну наукову думку для глибокого поліпшення процесу напрацювання конкретних практик вирішення проблем, що постають перед суспільством як головна сполучна ланка між владою та знанням.

Введення в суспільний обіг нових наукових знань відбувається методом пошуку їх в інформаційному просторі та створення і наповнення інформаційних баз. Однак інформація, добута з використанням такого методу, може бути успішно використана для подальшої діяльності, проте зберігає свою корисність для користувача в обмежених часових межах.

Методи, використані в процесі створення інформаційно-аналітичної системи, це – лінгвістичний аналіз текстів, метод контент-аналізу, а також комп'ютерні методи опрацювання інформації, методи ведення баз даних. Використовуючи інформаційні джерела, фахівці інформаційно-аналітичних підрозділів методом щоденного перегляду великого масиву різноманітних (державних, галузевих, регіональних, наукових тощо) сайтів відшуковують і створюють нові повідомлення про розвиток різних галузей знань, нові відкриття в науці, використовують ці матеріали при створенні баз даних та випуску інформаційно-аналітичних тематичних збірників. Інформація, розміщена на різних сайтах і опрацьована фахівцями інформаційно-аналітичних підрозділів, може бути використана фахівцями багатьох галузей.

Так, цікавим для істориків та археологів буде повідомлення, розміщене 11.09.2009 р. на порталі м. Кіровоград щодо того, що на Новомиргородщині вперше в Україні розкопали докази існування на території України Стрілецької культури, які знайшли під час археологічних розкопок. В Україні подібна знахідка виявлена вперше. А обговорення існування у світі «фабрик думок» викликало появу в березні 2009 р. першої подібної структури в Україні в м. Дніпропетровськ. Вона була створена в межах діяльності політичної асоціації «Прагнемо змін». Як зазначив президент асоціації «Прагнемо змін» К. Бондаренко, одне зі своїх першочергових завдань учасники «фабрики думок» вбачають у вирішенні проблем місцевого самоврядування. Перше замовлення на проектну розробку «фабрика думок» уже одержала від фонду «Наш дім – Дніпропетровськ».

Відібраний фахівцями матеріал може бути включений до різних баз даних, щоб потім його могли використати користувачі інформації різних галузей. Так, наприклад, повідомлення про те, що в Дніпропетровську створено науково-дослідний центр, де визначатимуть наявність генномодифікованих організмів у продуктах рослинного та тваринного виробництва (центр розпочав свою роботу 11 вересня 2009 р. на базі Дніпропетровського державного аграрного університету), вміщено в бази даних «Наука», «Регіони» та «Економіка». Вищенаведене повідомлення з Кіровограда вміщено в бази даних «Наука» та «Регіони», а щодо дніпропетровської «Фабрики думок» – до баз «Наука», «Регіони» та «Політика».

Відібрані фахівцями з інформаційних джерел та зібрані в бази даних матеріали узагальнюються та використовуються для подальшого випуску аналітичних збірників різної тематики. Бюлетень матеріалів «Шляхи реформування української науки», що випускається Службою інформаційно-аналітичного забезпечення (СІАЗ) НБУВ (структурою, певною мірою у своїй діяльності подібною до «фабрик думки»), дає змогу фахівцям ознайомитися з процесами, що відбуваються в науковому середовищі країни та зарубіжжя як загалом, так і в окремих галузях науки.

Якщо кількість публікацій на певну тему обмежена, для повнішого наповнення баз даних використовуються пошукові системи. До бази даних включено також прогнозні матеріали. Наприклад, повідомлення про наступні наукові конференції, симпозіуми чи з'їзди науковців зацікавлять фахівців. Як повідомляє офіційний сайт м. Ялта, з 28 вересня по 3 жовтня в Ялті відбулася конференція «IT service & security management-2009. Управління IT – учора, сьогодні, завтра». У конференції брали участь представники органів влади, державних і комерційних підприємств, організацій, будівельних компаній, фірм розробників та

постачальників сучасного телекомунікаційного обладнання і програмного забезпечення. Безперечно, вміщення такого повідомлення до бази даних прогнозних матеріалів зумовить зацікавленість фахівців відповідних галузей.

Великий попит на результати діяльності інформаційно-аналітичних служб спричинив їх значний розвиток і появу відповідних служб у багатьох структурах. Зараз такі підрозділи з'являються в державних адміністраціях, міністерствах, інформаційних агентствах, багатьох організаціях. Інформаційно-аналітичні служби забезпечують якісно новий рівень управлінської діяльності в державі, коли великого значення набувають питання вироблення стратегій розвитку, прогнозні розрахунки, моделювання організаційних структур, міжгалузевих перехресних відносин, механізмів фінансування, а також інформаційна політика і широка громадська участь в обговоренні важливих проблем. Вони забезпечують значне розширення кількості джерел та обсягів інформації, що береться до уваги при прийнятті рішень.

У вересні поточного року відбулася прес-конференція «Роль науки та інновацій в подоланні світової економічної кризи», у межах діяльності Комітету ВР з питань науки та освіти, в якій також узяли участь міністр економіки України, академік НАНУ Б. Данилишин, директор Інституту економіки та прогнозування НАН України, академік НАНУ В.Геєць, директор Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАНУ, академік НАН України Ю. Пахомов.

На ключовій ролі науки та інновацій у подоланні світової економічної кризи наголосив голова Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти, професор В. Полохало. Він зазначив, що в Україні, починаючи з 90-х років минулого століття, закріплюються тенденції до технологічного відставання від розвинутих країн світу та зниження конкурентоспроможності її національної економіки. «Сподівання на те, що приватизація та ринковий механізм автоматично забезпечать модернізацію економіки через включення інноваційних факторів, – не справилися.

В Україні переважна більшість приватних підприємств не реконструйовано, не модернізовано, тому вони й виявилися неконкурентоспроможними на світових ринках, що з усією очевидністю підтвердилося під час нинішньої світової економічної кризи», – сказав він. З цим погодився Б. Данилишин, який зазначив, що «криза довела: щоб бути конкурентоспроможними, необхідно підтримувати попит на вітчизняні наукові розробки та стимулювати їх впровадження в національній економіці».

Під час прес-конференції учасники озвучили конструктивні шляхи вирішення проблемних питань реалізації в Україні інвестиційної

політики і стратегії. Першочерговими кроками були визначені такі: створення конкурентоспроможної системи генерування знань; формування інноваційної інфраструктури та системи трансферу технологій; розвиток системи управління інтелектуальною власністю; стимулювання попиту на інновації та інтеграція науково-технологічного потенціалу країни у світове господарство.

«Криза в суспільних вимірах» – щотижневий додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі», що видається СІАЗ НБУВ на основі узагальненої відібраної з багатьох джерел інформації з метою надати користувачам дані щодо проблем економічної, фінансової, суспільної кризи в Україні та світі, про можливі шляхи її подолання.

Таким чином, нині роль інформаційно-аналітичних підрозділів може тільки зростати і набувати більшої затребуваності в суспільстві. Такі підрозділи мають враховувати досвід інформаційно-аналітичної діяльності, накопичений на різних рівнях – державному, галузевому, регіональному, корпоративному, а також новітні досягнення у сфері наукових розробок і технологій. Потрібно також введення нових джерел інформації та поповнення існуючих з метою забезпечення постійного уточнення і розширення інформаційної бази; удосконалення оперативного аналізу інформації; збільшення ретроспективного аналізу інформації.

Отже, становлення інформаційного суспільства обумовлює підвищені вимоги до побудови ефективної системи взаємодії науки, освіти та виробництва, розвитку інноваційної діяльності вищих навчальних закладів, насамперед з питань підготовки управлінських кадрів, переорієнтацію програм їх підготовки на міжнародні стандарти.

Бібліотеки як суспільні інформаційні центри стають також центрами передового досвіду, наукової думки, просвітництва та освіти для всіх категорій громадян, які використовують сучасні інформаційні технології як важливий елемент свого способу життя.

Діяльність же інформаційно-аналітичних служб бібліотек стає дедалі затребуванішою при підготовці інформаційно-аналітичних матеріалів для розробки дослідних проєктів, науково-технічних програм, реалізації грантових тем тощо.

Зараз в Україні набирає обертів процес консолідації регіональних еліт. Креативні групи, очолювані відомими вченими, впевнені у своїй спроможності запропонувати Україні науковий і системний шлях подолання політичних та суспільних проблем. Під час багаточисленних круглих столів, що відбулися останніми місяцями, представники інтелігенції обговорювали ситуацію, що склалася в політичному та економічному житті країни. У процесі «мозкових атак» експерти, політологи, економісти дійшли

висновку, що політичний процес в Україні не піддається науковому аналізу. Виникла ідея – наукова та ділова еліта має сама створювати політику. Цього разу планується створити саме елітарний рух, відкритий для всіх, хто здатний на креативну діяльність в ім'я нації та держави.

Немає сумнівів у тому, що подібним новостворенням будуть украї потрібні аналітичні розробки науковців суспільно-політичної, економічної, політологічної, історичної та інших галузей, а отже, діяльність інформаційно-аналітичних служб, які постійно відслідковують та можуть трансформувати ідеї та проблеми в конкретні пропозиції, пропонувати конструктивний форум для обміну думками між ключовими сторонами у вирішенні того чи іншого питання, набуватиме дедалі більшої ваги.

Список використаних джерел

1. *Бровкин, А.* Академік Олексій Онищенко – учений, організатор науки, культуролог, бібліотекознавець [Електронний ресурс] / А. Бровкін. – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua>, вільний. Заголовок з екрана.

2. *Горовий, В. М.* Роль інформаційно-аналітичних служб у поширенні наукових знань [Електронний ресурс] / В. М. Горовий. – Режим доступу: http://www.mndc.naiu.kiev.ua/Gurnal/4_text, вільний. Заголовок з екрана.

3. *Грановский, В.* Современные фабрики мысли [Текст] / В. Грановский. – К. : Агентство гуманитарных технологий, 1999. – С. 4.

4. *Свириденко, С. С.* Информационные технологии интеллектуальной деятельности [Текст] / С. С. Свириденко. – М. : МНЭПУ, 1995. – С. 26.

5. *Соснін, О.* Проблеми правового регулювання інформаційної політики в Україні [Електронний ресурс] / О. Соснін. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1159>, вільний. Заголовок з екрана.

6. *Шевчук, О. Б., Голобуцький О. П.* E-Ukraine. Інформаційне суспільство: бути чи не бути [Текст] / О. Б. Шевчук, О. П. Голобуцький. – К. : ЗАТ «Атлант UMS», 2001.

7. На ключовій ролі науки та інновацій у подоланні світової економічної кризи... [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/index>, вільний. Заголовок з екрана.

8. В Ялте пройдет конференция «IT service & security management-2009. Управление ИТ – вчера, сегодня, завтра» [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.news.allcrimea.net/news/2009/9/14/1252908900>, свободный. Заглавие с экрана.